

KAPITALIZMAS KAIP LIGA ANTANO MACEINOS SOCIALINIAME TEISINGUME

Albinas Plėšnys

Vilniaus universiteto Filosofijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-2057
Tel. (370 5) 266 76 17
Faks. (370 5) 262 79 50
El. paštas: Albinas.Plesnys@fsf.vu.lt

Straipsnyje aptariama Antano Maceinos knygoje Socialinis teisingumas pateikta kapitalizmo socialinių pasekmių analizė ir teisingesnės socialinės tvarkos gairės. Jas Maceina formuluoja remdamasis popiežiaus Leono XIII enciklika Rerum novarum bei popiežiaus Pijaus XI enciklika Quadragesimo anno. Kapitalizmą Maceina traktuoja kaip socialinę ligą, nurodydamas tos ligos sukėlėją, simptomus ir galimus gydymo būdus. Remdamasis tarpukario laikotarpiu ypač populiaria gyvenimo filosofijos rėmuose susiklosčiusia humanitarinių mokslų pažinimo teorija, socialinės ligos priežastimi jis laiko kapitalizmo dvasią, kuri Europos kultūroje atsirado dėl Aristotelio filosofijos įsivyravimo. Anot Maceinos, ligą galima išgydyti atkūrus visuomenėje krikščionišką nuosavybės ir darbo supratimą. Socialinės problemos sprendimą jis sieja su krikščioniškosios pasaulėžiūros atkūrimu, su dvasinės žmogaus orientacijos formavimu, bet ne su valstybinės struktūros ar santvarkos reforma. Čia jis remiasi įprasta humanitarinių mokslų pažinimo teorijos nuostata, kad dvasiniai reiškiniai lemia materialiuosius, bet ne atvirkščiai, kitaip tariant, dvasiniai reiškiniai yra ekonominę kultūros sritį formuojanti priežastis.

Pagrindiniai žodžiai: bendruomeninis gėris, kultūra, kapitalizmo dvasia, nuosavybė, nuosavybės turėjimas, nuosavybės naudojimas, pasaulėžiūra, socialinis teisingumas.

Jau nuo Prancūzų revoliucijos laikų liberalizmo idėjos nebuvo palankiai vertinamos krikščionių mąstytojų. Tiesa, vyravo kiek santūresnė kritika, nei Fiodoro Dostojevskio *Demonuose*, tačiau tiek liberalų, tiek komunistų ir socialistų pagrindinės socialinės nuostatos buvo ginčijamos. Sparčiai vystantis kapitalizmui, XIX a. kartu didėjo darbininkų išnaudojimas ir socialinė nelygybė. Socialiniai procesai buvo labai dinamiški, o ateities perspektyvos buginančios. Todėl nenuostabu, kad visuomenės raidos analizė susilaukė išskirtinio dėmesio.

Liberalųjį idealą, paremtą individo laisvės, kaip asmenybės ir visuotinės tautų pažangos garanto, privačios nuosavybės teisės ir laisvojo verslo samprata, griovė darbininkų padėties blogėjimas ir socialinės įtampos augimas. Savąją visuomenės viziją ir susiklosčiusių socialinių problemų sprendimą pasiūlė Karlas Marxas. Tačiau komunistinis tų problemų aiškinimas krikščionių mąstytojams buvo lygiai tiek nepriimtinas kaip ir liberalusis. Būtinai reikėjo pasiūlyti krikščionišką naujų susiklosčiusių socialinių problemų sprendimą. Čia

svariausias indėlis buvo popiežiaus Leono XIII, kuris daugelyje enciklikų: *Apie laiko blogybes ir priemones joms pašalinti (Inscrutabili Dei consilio)*, *Apie socializmą (Quod apostolici muneris)*, *Apie politinę valdžią (Diuturnum illud)*, o labiausiai enciklikoje *Apie laisvę (Libertas)*, kritikuojančioje liberaliąją laisvės sampratą, bei garsiojoje enciklikoje *Darbininkų klausimu (Rerum novarum)* pasiūlė krikščioniškojo socialinio mokymo gaires, priešindamas krikščioniškąsias socialines idėjas tiek liberalų, tiek komunistų ir socialistų požiūriams. Taip krikščioniškieji mąstytojai ėmė plačiai svarstyti socialines problemas.

Popiežiaus Leono XIII paskatintas susidomėjimas krikščionišku socialinių klausimų sprendimu rado atgarsį ir Lietuvoje. Pradininku čia, matyt, reikėtų laikyti Petrogrado Dvasinės akademijos profesorių, vėliau Vilniaus arkivyskupą palaimintąjį Jurgį Matulaitį, kuris 1906 m. įsteigtoje akademijos Sociologijos katedroje pirmasis pradėjo dėstyti sociologijos kursą krikščioniško socialinio mokymo dvasia. Vėliau krikščioniško socialinio mokymo idėjas palaimintasis Jurgis Matulaitis išplatino Lietuvoje, skaitydamas paskaitas Sociologijos kursuose Kaune. Greitai po to Kauno kunigų seminarijoje buvo pradėtas visuomenės mokslo ir sociologijos kursas. Jį skaitė kunigas K. Šaulys, vėliau Nepriklausomybės akto signataras, parengęs knygelę *Sociologija* (1920 m.). K. Šaulį pakeitė K. Paltarokas, 1914 m. išleidęs platų veikalą *Socialinis klausimas* (Yla 1993, 31–32). Taigi A. Maceinos *Socialinis teisingumas* atsirado ne tuščioje vietoje.

Kapitalizmo vertinimas tarp krikščioniškosios inteligentijos dar labiau suprastėjo tarpukario laikotarpiu (1918–1939). Žodis „kapitalizmas“ buvo vartojamas aiškiai neigiama emocija prasme. Su kapitalizmo raida buvo siejamas darbininkų nuskurdimas, vertybių

griuvimas, šeimų irimas, revoliucijų, socialinių neramumų gausėjimas ir siaubingas Didysis karas, per ketverius metus nusinešęs milijonus gyvybių ir nuskurdinęs visą Europą. Atrodė, kad kapitalizmas yra Europos žlugimo, jos saulėlydžio, priežastis. Kultūra praranda dvasinį matmenį, tampa, anot to meto terminijos, civilizacija, vien materialių gėrybių skleidėja ir vartotoja. Kita vertus, atrodė, kad laisvė ir demokratija visur keičia nežmoniški totalitariniai režimai: Rusijoje – komunizmas, Italijoje – fašizmas, Vokietijoje – nacionalsocializmas. Yrančius demokratijos pamatus rodė ir gili ekonominė depresija, apėmusi JAV. Vėlgį Roosevelto pasirinktas „naujasis kursas“ (*new deal*) toli gražu nekvepėjo demokratija. Vyraujančią krikščionišką požiūrį į kapitalizmą turbūt geriausiai išreiškė popiežius Pijus XI enciklikoje *Quadragesimo anno*: „Be abejo, individualizmo dvasios ekonominėje srityje vaisiai yra tokie, kuriuos Jūs, Šlovinieji Broliai ir Mylimieji Sūnūs, matote ir dėl kurių liūdite: laisva jėgų kova pati save sunaikino: vietoj laisvos prekybos atsirado ekonomiškoji diktatūra. Pelno geismą pakeitė nežabota valdymo ambicija. Visas ekonominis gyvenimas pasidarė baisiai kietas, nepalenkiamas ir žiaurus. Prie to prisideda didžiausios nelaimės, kilusios iš nedoro suplakimo viešosios valdžios pareigų su ekonominiais dalykais /.../ Tarpautinių santykių srityje iš vieno šaltinio išplaukė dvi priešingos srovės: iš vienos pusės plaukia nacionalizmas ar net ekonomiškasis imperializmas, o iš kitos pusės – ne mažiau pragaištingas ir smerktinas finansinis internacionalizmas arba pinigų internacionalizmas, kurio tėvynė yra ten, kur jis randa naudos“ (Popiežius Pijus XI 1949, 291).

Politinės ir ekonominės valdžių sutapimas tarpukaryje rodėsi tiek kaip socialinis blogis, tiek kaip neišvengiama individualizmu ir lais-

vaja verslininkyste paremtos socialinės sistemos pasekmė. Rimto liberaliųjų mąstytojų dėmesio ši problema susilaukė tik po Antrojo pasaulinio karo. Štai Miltonas Friedmanas knygoje *Kapitalizmas ir laisvė* pažymi, kad tuomet, kai ekonominė galia išlaikoma nepriklausoma nuo politinės, ji (ekonominė galia) gali veikti kaip politinės galios atsvara. „Pagrindinis pavojus laisvei – tai prievartos galia, tebūnie ji monarcho, oligarchijos ar šių dienų daugumos rankose. Kad laisvė būtų išsaugota, tokiai galios koncentracijai turi būti užkirsti visi įmanomi būdai, o ten, kur to padaryti neįmanoma, toji galia turi būti išsklaidyta – turi egzistuoti „saugiklių ir atsvarų“ sistema. Išlaisvindama ekonominės veiklos organizaciją nuo politinės valdžios kontrolės, rinka pašalina šį prievartinę galios šaltinį. Ji leidžia ekonomikai tapti atsvara politikai, o ne šios stiprinimo šaltiniu“ (Friedman 1998, 22–23). Taigi, anot Friedmano, ta ekonominės sąrangos rūšis, kuri tiesiogiai garantuoja ekonominę laisvę, būtent konkurencinis kapitalizmas, padeda įtvirtinti ir politinę laisvę, nes ji ekonominę galią atskiria nuo politinės ir taip leidžia kiekvienai jų riboti kitą. Apginti politinę laisvę (ir taip išvengti ekonominės ir politinės valdžių susiliejimo) gali padėti du principai. „Pirmasis principas: valdžios apimtis turi būti ribota. Pagrindinė valdžios funkcija turi būti laisvės apsauga nuo išorės ir vidaus priešų: ji turi palaikyti teisingumą ir tvarką, garantuoti privačių sutarčių laikymąsi, skatinti konkurencinę rinką. /.../ Antrasis principas reikalauja, kad valdžios galia būtų išsklaidyta. Jeigu jau leidžiama jai naudoti savo galią, tai geriau, kad tai būtų daroma apygardoje, o ne valstijoje, ir geriau valstijoje negu Vašingtone“ (Friedman 1998; 10). Bet tai jau vėlesnės, pačių liberalų pokaryje siūlytos idėjos aukščiau nurodytoms problemoms spręsti. Kiek šie pasiūlymai yra pama-

tuoti, tai jau kitas klausimas. Maceina, remdamasis krikščioniškojo socialinio mokymo tradicija, siūlo kitus vaistus kapitalizmo negalioms gydyti.

Taigi Antanas Maceina *Socialiniame teisingume* imasi spręsti tokią problemą: kaip išgydyti kapitalizmo sukeltas socialines negandas? Kapitalizmas čia traktuojamas kaip liga. Norint pasišūlyti tinkamas gydymo priemonės, pirma reikia išsiaiškinti: a) kokia yra ligos priežastis ir kilmė? b) kokie yra ligos požymiai ir pasekmės? c) ką reikia keisti, kad ligos požymiai išnyktų?

Atsakydamas į pirmąjį klausimą (*Socialinio teisingumo* antrasis skyrius „Katalikų įnašas į kapitalizmą“) Maceina remiasi tradicija, susiklosčiusia humanitarinių mokslų pažinimo teorijoje, kurios pradininku reikėtų matyti, laikyti Wilhelmą Dilthey'ą. Kaip žinia, Dilthey'aus ginama aprašomoji analitinė psichologija, kaip humanitarinių mokslų pamatas, gana greitai buvo pakeista dvasios sąvoka. Galima priminti, kad kova su psychologizmu filosofijoje buvo būdingas to amžiaus bruožas – Frege aritmetikoje, Husserlis – logikoje, Scheleris – etikoje, Sombartas – ekonomikoje, Weberis – socialinėje filosofijoje. Gana savitą kapitalizmo kilmės sampratą buvo pateikęs Maxas Weberis savo garsiojoje *Protestantiškoje etikoje ir kapitalizmo dvasioje*. Jis klausia, kodėl niekur nei mokslo, nei meno, nei valstybės, nei ekonomikos raida nepasuko tuo racionalizacijos keliu, kuris būdingas Vakarams (Weberis 1997: 19). Jo nuomone, ekonominio racionalizmo atsiradimas priklauso ne tik nuo racionalios technikos ir racionalios teisės, bet ir nuo žmonių sugebėjimo bei polinkio rinktis tam tikros rūšies praktiškai racionalų gyvenimo būdą (Weberis 1997: 20), o jį suformuoja protestantiškoji etika.

Aišku, nei Maceinai, nei iš viso katalikiškos pasaulėžiūros mąstytojams ši Weberio iš-

vada entuziazmo nesukėlė. Jei krikščioniška, nors ir protestantiškoji, etika sąlygoja kapitalizmo dvasios atsiradimą ir raidą, o ši dvasia griaua krikščioniškas vertybes ir sukuria nežmonišką socialines sąlygas, tai čia susiduriame su krikščionyste kaip save griauančia ir nuodėmės struktūras generuojančia sistema. Žinoma, tiek kapitalizmo dvasią, tiek jo raidos sukeltus padarinius buvo galima vertinti kur kas nuosaikiau ir išvelgti jo ne vien blogybes, bet ir gerybes. Deja, tarpukaryje besiklostanti politinė ir socialinė situacija nekūrė prielaidų optimizmui. Tik po siaubingos Antrojo pasaulinio karo audros Europos padangė ėmė blaivyti ir atsirado aiškių pragiedrulių. Todėl Maceina ieško kitų kapitalistinės dvasios atsiradimo prielaidų ir savo analizėje labiau pasitiki Sombartu, Berdiajevu ir Spengleriu, o ne Weberiu. Jo nuomone, kapitalizmo dvasios formavimąsi lėmė Renesanso ypatumai.

Pirma, Renesanso metu gamta išsilaisvino iš žmogaus priklausomybės ir atsistojo šalia jo. Renesanso žmogus tarsi nujautė, kad šalia jo atsirado objektas, kurį jis galės panaudoti atbudusioms savo kūrybinėms galioms. Laisvas žmogus laisvoje gamtoje – štai kas džiugino Renesanso metu Europos dvasią (Maceina 1992: 38). Anot Maceinos, kai žmogus gamtą laiko objektu, kuris skirtas jo reikalams, jis ją apdirba tiek, kiek verčia tie reikalai. Tai būdinga ikirenesansiniam reikalo ūkiui. Bet žmogus gamtą gali laikyti ir jo kūrybai skirtu objektu. Tada jis gamtą apdirbinėja dėl jos pačios, dėl tų gėrybių, kurios iš šito apdirbinėjimo kyla. Ekonominėje srityje tai veda į ūkio atribojimą nuo žmogaus reikmių ir į ekonominę kūrybą dėl jos pačios. Tai yra Renesanso pažiūra, kuri sukuria pelno ūkį. Kai ūkis remiasi pelno principu, kai žmogus pradeda kurti gėrybes ne reikalui, bet pelnui, ūkis sa-

vaime peržengia reikalo ribas ir įžengia į pertekliaus sritį.

Apibūdindamas reikalo ūkį, Maceina teigia, kad reikalo ūkio esmę sudaro išlaidos, kurios atsiranda dėl to, kad žmogus turi patenkinti vienokius ar kitokius savo poreikius. Šiuo atveju žmogus ekonominių gėrybių gamina tiek, kiek jis jų suvartoja; jis stengiasi pelnyti tiek, kiek jam reikia išleisti. Todėl Werneris Sombartas ir vadina šį ūkį išlaidų ūkiu. Reikalo ūkio veikėjas yra amatininkas, o jo priemonė – įrankis. Reikalas, kaip ekonominio veikimo tikslas ir pagrindas, luominis pragyvenimas, kaip turto mastas, ir lėta kūrybinė produkcija, kaip ekonominio veikimo forma, yra pagrindiniai reikalo ūkio požymiai.

Visai kitaip yra pelno ūkyje. Ekonominio veikimo tikslas šiame ūkyje yra nebe žmogus ar jo luomo reikalai, bet pelnas, kitaip tariant, ekonominių gėrybių ir pirmiausia pelno didinimas. Kad pinigais, o ne darbas gamina pinigą, šito reikalo ūkis nežinojo. Procentai iš esmės yra pelno ir kartu kapitalistinio ūkio reiškinys. Pasak Maceinos, pinigų padarymas vaisingu buvo didžiausias perversmas, kokį tik galėjo patirti ekonominis Europos gyvenimas. Pinigas darosi vaisingas dėl to, kad už paskolą imami procentai. Tačiau procentai yra pelnas be darbo. Kol žmogus kūrė ekonominę sritį savo reikalams, tol pinigų neskolino. Tik tas, kuris nori pasipelnyti, kuris siekia patenkinti ne savo reikmes, bet padidinti turimus pinigus, tik tas skolina ir ima procentus.

Antra, ikirenesansinį Platono ir šv. Augustino mistinį intuityvizmą, anot Maceinos, keičia aristotelizmas. Kaip sako Maceina, į žemę, į praktišką, į daiktą, į formą palinkęs Aristotelis vis labiau apvaldė Vakarų Europos sąmonę. Pirmasis krikščionybės gyvenimo tūkstantmetis yra atsirėmęs į Platoną. „Tai buvo Apvaizdos lemtis, kad Krikščionybė atsirėmė

į platoniską pasaulėžiūrą, nes šitoji pasaulėžiūra yra prigimtas teocentrizmas, žmogaus proto išvystytas. Platonizmas yra dvasios kryptis aukštytyn.“ (Maceina, 1992: 88). Tuo tarpu per arabus į Vakarų žmogaus sąmonę įsiskverbęs Aristotelis pamažu išsikovojo ten savo vietą. Čia laimėjo ne aristotelizmas kaip filosofinė sistema, sako Maceina, bet visiškai kitokia dvasios kryptis, visiškai kitokia pasaulėžiūra. Kitaip negu platonizmas, aristotelizmas yra dvasios kryptis žemyn. „Iš kitos pusės aristotelizmas sukasi aplinkui žmogų. Šv. Augustinas, sekdamas Platonu, tiesos, gėrio ir grožio pagrindų ieškojo Dievuje. /.../ Teocentrinio tiesos charakterio Aristotelio filosofijoje nebėra. Nebėra ir teocentrinio gėrio charakterio. /.../ Platono visa etika buvo aiškiai teocentrinės transcendentinės linkmės. Kitaip yra Aristotelio etikoje. Mokslas apie laimę (eudaimonija) sudaro aristotelinės etikos esmę. Šitos laimės matas yra dorybė. Veikimas pagal dorybę sudaro žmogaus gerumą. Tiesa, Aristotelis yra per didelis realistas, kad jis žmogaus laimę matytų tikrai dorybėje, kaip mokė Sokratas ir cinikai. Tobulai laimei be dorybių jis dar reikalauja ir kitų žemės gėrių, kaip aukšta kilmė, ilgas gyvenimas, kūno grožis, draugai, vaikai ir tam tikras turtas. Viskas, kaip matome, čia sukasi aplink žmogų. Žmogaus gėris ir jo laimė glūdi jame pačiame ir jo aplinkoje“ (Maceina 1992: 92). Taigi aristotelizmas, pasak Maceinos, yra antropocentrizmas. Todėl nors ir sukrėščioninto Aristotelio pergalė Vakaruose iš tikrųjų buvo antropocentrinės dvasios pergalė prieš teocentrinę dvasią.

Trečia, aristotelinė metafizika, kaip teigia Maceina, pasuko visą žmogaus mintį pasaulio kryptimi. Žemės gyvenimas, jo reikalai, jo tvarkymas čia tapo svarbiausiu etikos objektu. Etinio gyvenimo supraktinimas ir jo suracionalinimas yra dvi pagrindinės etinio per-

siorientavimo apraiškos. „Perkėlusį savo centrą į dorybes, etika visai natūraliai turėjo nurodyti žmogui racionaliausius būdus joms įsigyti. /.../ Visų pirma etika nustatė dorybių eilę, jų hierarchinę priklausomybę /.../, ji nurodė, kur yra netobulumas, o kur geras darbas: ji suskaitė, kiek kurios dorybės aktų žmogus būtinai per gyvenimą turi padaryti; ji nustatė išmaldos kiekį ir taupumo ribas; ji nurodė gerų ir blogų darbų matą: *in medio stat virtus* – dorybė yra viduryje. Racionalizmo tinklas apsupo visą žmogaus gyvenimą. Proto sugalvotose ir nustatytose formose turėjo vykti natūralus žmogaus tobulėjimas. Kiek platoniskai augustiniškoji etika buvo vedama valios jėgos, kurią įkvėpė meilė, tiek aristotelinė etika buvo žadinama proto, kurio aukščiausia apraiška buvo išmintingumo dorybė“ (Maceina 1992: 99).

Iš čia plaukia ketvirtoji išvada. Aristotelinis etikos suracionalinimas ekonomikos srityje pasireiškė teisingumo atskyrimu nuo meilės. Socialinė meilė, sako Maceina, yra viena artimo meilės rūšių, o artimo meilė yra vienas iš didžiausių religinių įsakymų. Tuo tarpu teisingumas yra natūralios tvarkos principas. „Atiduoti tai, kas kitam priklauso, nesisavinti tai, kas yra kito, – štai dvi pagrindinės teisingumo pusės. Teisingumas yra patenkinamas ne išvidiniu nusiteikimu, bet efektyviu išviršiniu darbu /.../. Štai kodėl teisingumas tapo etikos objektu, o meilė buvo palikta asketikai /.../. Praktikoje tai reiškė, kad meilės principo taikymas buvo paliktas tiems, kurie norėjo būti šventi. Dorumui pakako teisingumo“ (Maceina 1992: 101).

Dar viena išvada, Maceinos nuomone, plaukianti tiek iš antropocentrizmo, tiek iš meilės atskyrimo nuo teisingumo – tai polinkis į egoizmą ir individualizmą. Kas gyvenimo centre pastato žmogų, tas netrukus šios ben-

dros sąvokos vietoje įkurdina savąjį Aš. Antropocentrizmas visados yra individualizmas, o individualizmas praktikoje, ypač ekonomijoje, yra egoizmas (Maceina 1992: 104). Apibendrinus galima būtų sakyti, kad Maceina, jeigu būtų sugalvojęs parašyti knygą apie kapitalizmo dvasią, būtų ją pavadinęs ne *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*, kaip pavadino Weberis, o *Aristotelizmas ir kapitalizmo dvasia*.

Atsakydamas į antrąjį klausimą (kokie yra ligos požymiai), Maceina, kaip jis pats nurodo, labiausiai remiasi Berdiajevu ir Sombartu. Analizuodamas kapitalizmo dvasios požymius, Maceina pastebi, kad kapitalizmo dvasia yra tik viena buržuazinės dvasios apraiška. Buržuazinė dvasia apima visas gyvenimo sritis – fizinę, dorinę, mokslinę, estetinę ir net religinę. Kur tik žmogaus dvasia neįstengia pakilti aukščiau regimybės, visur ten reiškiasi buržuazinė dvasia. „Tuo tarpu kapitalistinė dvasia yra ekonominis buržuaziškumas. Kapitalistas yra ekonominis buržujus“ (Maceina 1992: 27). Na o kapitalistinės dvasios esmę sudaro teikimas pirmenybės ekonominei naudai visose gyvenimo srityse. Pirmasis kapitalistinės dvasios požymis, pasak Maceinos, yra polinkis viską apskaičiuoti. Antrasis požymis – racionalumas, nes pelnas gaunamas iš racionaliai sutvarkytos įmonės. Trečiasis požymis – pasaulio pertvarkymas, perkūrimas, apvaldymas. Anot Maceinos, kapitalistinė dvasia stengiasi pasaulį apvaldyti mažiausiomis laiko ir energijos sąnaudomis. Ketvirtasis kapitalizmo dvasios požymis – pasaulio ir gyvenimo technizavimas. Penktasis požymis – taupumas praktiniame gyvenime. Tačiau, kaip pabrėžia Maceina, kapitalistinis taupumas neturi nieko bendra su taupumo dorybe. Jeigu taupumo dorybė yra protingas atsargos rinkimas savo reikalams, o reikalas nulemia taupumo

kiekį, tai kapitalistas taupo tam, kad turėtų. „Kapitalistinis taupumas yra viena iš šykštumo rūšių, kuri yra charakteringa gausumo, arba krūvos, meile. /.../ Kiekio meilė ir prisirišimas prie krūvos sudaro paskutinę (šeštąją – A. P.) ir galbūt charakteringiausią kapitalistinės dvasios žymę“ (Maceina 1992: 34).

Nepasakytume, kad Maceinos išvardinti kapitalizmo dvasios požymiai labai skirtųsi nuo tų, kuriuos nurodo Sombartas ar Weberis (palygindami galima peržvelgti Weberio knygos *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia* antrąjį skyrių „Kapitalizmo „dvasia“, kuriame jis pateikia labai charakteringus Benjaminio Franklino pamokymus). Skiriasi nebent detalės ir aprašymo išsamumas. Kapitalizmo požymius įvairūs autoriai nupasakoja daugmaž vienodai. Tačiau pasekmes, palyginus su savo pirmtakais, Maceina vertina gana pesimistiškai. Tai kokias kapitalizmo dvasios pasekmes jis mato?

Pirmąją kapitalistinės dvasios įsigalėjimo Europoje pasekmę Maceina perima iš popiežiaus Pijaus XI enciklikos *Quadragesimo anno* mūsų jau cituotos ištraukos, kurioje popiežius išvardina neigiamus individualizmo dvasios ekonomikos srityje vaisius. Anot Maceinos, laisvės žlugimas prekyboje, ekonominio gyvenimo sužiaurėjimas ir valstybės autoriteto nusilenkimas bizniui – štai kapitalizmo padariniai (Maceina 1992: 57). Kaip sako Maceina, ne kitokių išvadų prieina ir kai kurių ekonominės bei socialinės srities specialistai, pavyzdžiui, J. Messneris.

Kapitalistinio amžiaus kultūra, anot Maceinos, pasidarė materialistinė. Dvasinė kultūros pusė buvo užgniaužta ir nustumta. Todėl kapitalistinio amžiaus kultūriniai laimėjimai vadinami civilizacija, nes jie yra išoriniai, mechaniškai susieti ir atitrūkę nuo žmogaus dvasios. Technikos, kuri kuriama tam, kad jos

pagalba būtų galima kuo daugiau pelnyti, įsigalėjimas nuslopina kultūrinę darbo prasmę. Visados darbas buvo laikomas žmogiškos asmenybės tobulinimo priemone. Kapitalistiniame amžiuje darbo dvasingumas ir jo asmeniškumas buvo nustelbtas.

Kapitalistinio amžiaus kultūra paliečia dorinę ir religinę sritį. Anot Maceinos, kapitalizmas kito iš buržuazijos dvasios, kuri yra nusikreipusi į šią tikrovę, į žemę, o religija kaip tik siekia peržengti šiapusiškumą. Todėl religija pirmiausia yra išgijama iš viešosios srities ir nustumiama į privačią sritį, o vėliau išgijama ir iš ten, kaip nesuderinama su buržuaziniu nusiteikimu.

Iš visų natūralių bendruomenių kapitalizmas, kaip nurodo Maceina, labiausiai sužaloja šeimą. Liberaliosios laisvės individualizmas šeimos gyvenime reiškiasi laisvosios meilės, bandomosios santuokos, gyvenimu kartu nesusituokus ir pan., kas „paneigė aukštesnius matrimonialinio gyvenimo principus ir dviejų žmonių asmeninę sąjungą stengėsi pagrįsti biologiniu arba grynai psichiniu pradū. /.../ Kapitalistinis amžius, suardęs šeimą, kėsinais suardyti ir žmogaus prigimtį. Nenuostabu todėl, kad ištvirkimas prostitucijos, homoseksualizmo ir masturbacijos pavidalais pasidarė beveik visuotinis. Pridėkime čia dar visuose pasaulio kraštuose užtinkamą mergaičių prekybą ir turėsime šios srities vaizdą kapitalistiniame amžiuje. Visų šitų dalykų mes randame ir kitais istorijos tarpsniais, bet kapitalistinis amžius visus juos paaštrino ir išvystė ligi aukščiausio laipsnio“ (Maceina 1992: 61).

Pagaliau Maceina, cituodamas Sombartą (*Das oekonomische Zeitalter*, 6–7 p.) ir, žinoma, jam visiškai pritardamas, sudeda visus taškus ant i: „nes tik velnio darbu galima išaiškinti tai, ką mes pergyvenome. Štai tasai kelias, kuriuo šėtonas vedė žmones: jis vis pla-

tesniuose sluoksniuose suardė tikėjimą į aną pasaulį ir tuo būdu visa jėga sviedė žmones į šią tikrovę: jis pačiuo tuščius žmones už jų svajones būti panašiais į Dievą ir juos įtikino, kad kiekvienas yra pakankamai išmintingas ir gali pats vienas savarankišku veikimu vadovauti bendruomenės gerovei ir įprasminti bendrą gyvenimą: tai laisvės svaigulys – liberalizmo ideologija: jis išvystė ligi aukščiausio, nežinomo laipsnio visus žemesnius žmogaus geismus, jo norą pelnyti, aukso troškimą, visa, kas vadinama interesu. /.../ Ir velnias vėl paėmė jį į labai aukštą kalną, parodė jam visas pasaulio karalystes ir jų garbingumą ir jam tarė: Aš visa tai tau duosiu, jei parpuolęs pagarbinsi mane. Šiam gundymui mūsų laikų žmonės neatsispyrė, kaip kadaise Dievo Sūnus: jie pagarbino požemių viešpatį. /.../ Kapitalizmas savo išsivystyme apsiereiškė dviem pagrindinėmis formomis: gyvenimo nuasmeninimu ir gyvenimo sumechaninimu“ (Maceina 1992: 64).

Analizuodamas gyvenimo nuasmeninimą kapitalistinio amžiaus kultūroje, Maceina išskiria dvi to nuasmeninimo sritis – nuosavybės nuasmeninimą ir darbo nuasmeninimą. Pirmiausia jis apžvelgia nuosavybės nuasmeninimą. Anot jo, kapitalizme ne žmogus diktuoja savo valią, o kapitalas, ir paisomi ne žmogaus reikalai ar jo tobulėjimo perspektyvos, o kapitalo didinimas bei pelnas. Todėl, daro išvadą Maceina, nors kapitalizmas yra kilęs iš individualizmo, kuris pabrėžė individo laisvę ir jo tikslus, bet iš tikrųjų labai greitai kapitalistinė santvarka buvo pajungta neasmeniniam principui. „Pradėjęs individualizmu ir laisva individų konkurencija, kapitalizmas baigė tokiu kolektyvizmu ir tokiu asmens pavergimu, kokio nerandame jokiaje kitoje ūkio sistemoje. Dažnai sakoma, kad socializmas yra kraštutinis kolektyvizmas. Tai yra visiška tiesa. Bet

tas pat tinka ir kapitalizmui. Skirtumas čia yra tas, kad socializmas kolektyvizmu pradeda, o kapitalizmas kolektyvizmu baigia“ (Maceina 1992: 65). Kapitalizme individualus yra tik pelno troškimas ir galimybė kai kuriems žmonėms tą pelną naudoti, kai likusi žmonių dalis skursta. Kapitalizmas, anot Maceinos, yra tikrasis privačios nuosavybės ir iš jos kylančių vertybių naikintojas.

Antrasis gyvenimo nuasmeninimo bruožas – darbo nuasmeninimas. Maceinos nuomone, ikikapitalistinio amžiaus kultūroje vyravo amatininkų gaminiai. Amatininko gaminyje yra tikras kūrinys, o fabriko gaminyje yra prekė. Amatininko padarytas daiktas turi savyje jo dvasios bruožų, jo širdies ir meilės. Amatininko gaminiai daugiau ar mažiau yra asmeniniai: gaminti atskirų asmenų ir atskiriems asmenims. Fabriko gaminiai yra kolektyviniai: jie yra gaminami nežinia kam. Kaip kapitalistinis darbininkas nieko savo neįdeda į gaminamą daiktą, taip kapitalistinis vartotojas tame daikte nieko sava neranda.

Nurodžius ligos požymius ir pasekmes, belieka atsakyti į trečiąją klausimą – ką reikia keisti, kad ligos požymiai išnyktų? Spręsdamas šį klausimą, Maceina siekia vadovautis tomis gairėmis, kurios buvo išdėstytos popiežiaus Leono XIII enciklikoje *Rerum novarum* ir popiežiaus Pijaus XI enciklikoje *Quadragesimo anno*, skirtoje *Rerum novarum* keturiasdešimtmečiui.

Kadangi kapitalizmas nuasmenina darbą, reikia pakeisti darbo pobūdį. Tačiau pirmiausia reikia išsiaiškinti darbo esmę ir vertę. Popiežius Leonas XIII enciklikoje *Rerum novarum* aiškina: „prigimtis ir krikščioniškojo mokslo apšviestas protas sako, kad darbas žmogaus nežemina, bet teikia jam garbę, nes jį įgalina padoriai pelnytis duoną. Kas tačiau yra gėdinga, tai išnaudoti žmones kaipo ko-

nius daiktus savo pelnui ir vertinti juos tik tiek, kiek pajėgia jų raumenys.“ Ir toliau: „žmogaus darbo esmėje glūdi dvi, tarsi, žymės: viena, kad jis yra asmeninis, nes jį atliekančioji jėga, glaudžiai susijusi su asmeniu, yra nuosava ir jo paties naudai prigimties duota; antra, kad darbas yra būtinas, nes jo vaisiai yra reikalingi žmogui savo gyvybei išlaikyti“ (Leonas XIII 1949: 175, 198). Taigi darbas yra ir garbingasis gėris. Plėtodamas popiežiaus mintį, Maceina aiškina, kad giliausia darbo prasmė gali būti suvokta tik atsižvelgiant į darbo reikšmę apvaldant ir baigiant kurti pasaulį. Kadangi darbas „dalyvauja pasaulyje atbaigiančioje kūryboje“, tai objektyvi darbo paskirtis yra kūryba. Darbo ryšys su kūryba atskleidžia pagrindinius darbo požymius. Darbas visų pirma yra džiaugsmą teikianti gėris, nes dirbantis žmogus mato savo idėjos objektyvų išsikūnijimą. Darbas žmogui visados yra kultūrinis veikimas, atveriantis prieš žmogų naują tikrovę, kurios niekas kitas negali sukurti. Darbo rezultatas yra kūrinys, kuriame slypi idėja ir kuris reiškia naują pasaulio patobulinimą. Kita vertus, Maceina atkreipia dėmesį ir į antrąjį darbo požymį – darbo vargingumą, susijusį su medžiagos pasipriešinimu ir žmogaus nesugebėjimu ją apvaldyti. Jo nuomone, darbo palaima glūdi darbo kūrybiškume, o darbo tragedija – jo techniškume.

Amatininkų darbe abi darbo pusės – kūrybiškoji ir techniškoji buvo susijusios, o kapitalizme jos atskiriamos. Tie žmonės, kurie idėjas kuria, pasilieka sau darbo džiaugsmą, o tie, kurie medžiagoje jas realizuoja, pasiima visą darbo vargingumą. Toks atskyrimas yra didžiausias tada, kai žmogus dirbdamas gamina ne visą gaminį, o tik jo dalį, kaip yra konvejerinėje gamyboje, būdingoje kapitalizmui. Tada žmogus ne tik nerealizuoja savo idėjos, bet netgi nesuvokia, kokią idėją jis realizuoja, virs-

damas automatinė mašinos dalele. Čia, pasak Maceinos, ir slypi darbo tragedija. Darbas tampa tragiškas jau tada, kai jis atskiriamas nuo kūrybinio momento ir tampa technine operacija. Tačiau nekūrybingas darbas dar gali būti vertingas, jei techninis veikimas nukreipiamas asmenybei tobulinti. Darbo sutechninimas ir sukolektyvinimas darbą galutinai nuasmenina. Todėl kapitalizmas tampa žmogaus pažeminimu.

Išėitis iš susidariusios padėties peršasi savaime – reikia rasti priemonių darbo kūrybiškumui atkurti. O tai įmanoma padaryti, Maceinos nuomone, atgaivinus amatininkiško darbo principą. To principo įvedimas į gamybą savaime darbą suskirstytų natūraliomis profesijomis ir darbininkus sutelktų į „organines korporacijas, o ne į mechanines draugijas, kaip yra dabar. /.../ Korporacijos, išaugusios iš amatininkiško principo, būtų visiškai kitokios. Jos jungtų darbininkus kiekvienos gamybos šakos skyrium, jos rūpintųsi jų specifiniais reikalais, jos palaikytų drausmę ir amatininkišką garbę. Jų rankose būtų dirbtuvės ir įrankiai. Jos imtų pelną už parduodamus gaminius ir jį proporcingai padalintų“ (Maceina 1992: 165). Anot Maceinos, amatininkas niekad negali būti įtrauktas į kolektyvą. Daiktą gamina jis pats – savo atsakomybe, savo garbe, pagal savo gabumus ir sumanumą.

Visa bėda yra ta, kad neaišku, kaip įmanoma atkurti amatininkišką principą. Valstybinės prievartos kelias čia aiškiai netinka, o jokia kita idėja į galvą neateina. Ir antra, neaišku, kaip amatininkiškoms korporacijoms seksis konkuruoti su kapitalistinėmis įmonėmis. Todėl net ir įkurtos, jos paprasčiausiai sunyks.

Kitas gyvenimo nuasmeninimo kapitalistinėje kultūroje bruožas – nuosavybės nuasmeninimas. Aiškindamas nuosavybę, popiežius Leonas XIII atkreipia dėmesį į tai, kad

„reikia skirti teisėtą turtą turėjimą nuo teisėto jų sunaudojimo. Iš to, kas kiek pirmiau pasakyta, yra aišku, jog pats prigimties įstatymas duoda žmogui teisę turėti privačią nuosavybę. Naudotis tąja teise, ypač kadangi žmogus gyvena ne vienas, jam ne tik galima, bet tiesiog reikia. Leista žmogui turėti nuosavybę. Tai net būtina jo gyvenimui. Į klausimą, kaip turtais naudotis, Bažnyčia nesvyruodama atsako: žmogus neturi žiūrėti į šio pasaulio gėrybės kaip visiškai nuosavas, bet kaip į bendras ir prirėikus noriai jomis su kitais dalytis. /.../ Niekam, be abejo, nėra įsakyta teikti pagalbos kitiems iš to, kas pačiam ar artimiesiems būtinai reikalinga. /.../ Tačiau patenkintus tai, kad sau pačiam būtina ir derama, likusiais turtais yra pareiga gelbėti stokojančius“ (Leonas XIII 1949: 177). Sekdamas popiežiumi Leonu XIII, Maceina krikščionybės pažiūras į nuosavybę išreiškia taip: nuosavybės turėjimas yra asmeninis, o nuosavybės naudojimas yra visuomeninis. Turėjimas, jo nuomone, yra susijęs su pačiu žmogaus asmeniu, kyla iš asmens ir todėl yra asmeninis. O naudojimo pagrindas yra reikalas, jis kyla iš žmogaus kaip visuomenės nario ir turi būti visuomeninis. Naudojimo visuomeniškumas neleidžia nuosavybės suindividualinti tada, kai ji savininkui nereikalinga. Niekas neturi teisės neleisti savu daiktu pasinaudoti kitam tada, kai jam pačiam šito daikto nereikia.

„Šitaip supratus nuosavybės funkcijas, – sako Maceina, – darosi aišku, kur klysta kapitalizmas ir komunizmas. Kapitalizmas teisingai gina turėjimo asmeniškumą, bet jis neteisingai reikalauja naudojimo asmeniškumo. /.../ Iš kitos pusės, komunizmas teisingai gina naudojimo visuomeniškumą, bet jis klysta paneigdamas turėjimo asmeniškumą. Jis pamiršta, kad žmogui daiktas yra savas ne tik dėl to, kad jis juo naudojasi, bet ir dėl to, kad jis yra susi-

jęs su jo asmeniu, kad jis jį yra įsigijęs ir todėl jį turi“ (Maceina 1992: 181).

Kaip įgyvendinti nuosavybės turėjimo ir naudojimo principų atskyrimą? Maceinos nuomone, visuomenė turi teisę priversti tikamai savo nuosavybe naudotis arba atimti teisę ja naudotis, jeigu visuomenės reikalai nėra paisomi. Savaiame suprantama, kad visuomenės atstovė šioje srityje yra valstybė. Jos pareiga yra žiūrėti, kad nuosavybės naudojimas būtų iš tikro geras ir tikslingas administravimas, kad būtų sudrausti visokie individualistiniai iškraipymai. Anot Maceinos, asmeninį ir visuomeninį nuosavybės pobūdį bus galima išsaugoti tik tada, kai tiek nuosavybės įsigijimas, tiek jos naudojimas bus kontroliuojamas. Tam turėtų būti priimtas pajamų ir išlaidų kontrolės įstatymas, kuriuo remdamiesi valstybės organai galėtų prižiūrėti pavienių asmenų turėjimą ir jų nuosavybės naudojimą. „Toks įstatymas turėtų numatyti, kad nebūtų gyvenama be darbo, kad gaunamos pajamos būtų vienu ar kitoku būdu uždirbtos arba būtų laikomos kaip atlyginimas už veltui dirbamą darbą. Iš kitos pusės, toks įstatymas turėtų paimti globon turtą tų, kurie dėl įvairių priežasčių jį leidžia be reikalo arba kurių reikalai yra nenormaliai išpūsti. Jau ir šiandien kalbama apie darbininkų šeimas, kurių vyras yra lošikas arba gėrikas ir kuris visą uždarbį išleikvoja, nepalikdamas savo vaikams ir žmonai net minimumo“ (Maceina 1992: 189). Be pajamų ir išlaidų kontrolės įstatymo, Maceinos nuomone, turėtų būti priimtas ir kapitalo cirkuliacijos įstatymas. Viena iš galimų priemonių – priverstinis nenaudojamų gėrybių padėjimas į tam tikras įstaigas arba į savotiškus bankus, kurie būtų tarpininkai tarp atskirų asmenų nenaudojamų gėrybių ir visuomenės. Jie turėtų paimti nenaudojamas gėrybes, paversti jas judria forma ir sudaryti sąlygas jomis pasinaudo-

ti visiems, kam tik to reikia. Žinoma, savininkas turėtų teisę savu daiktu pasinaudoti pirmas.

Maceina pastebi, kad jo pasiūlymas gali atrodyti utopiškas, tačiau geresnio pasiūlymo jis neranda. Kita vertus, reikia atsižvelgti į vieną labai svarbią išlygą. Minėti pasiūlymai turėtų būti socialinės problemos išsprendimo pasekmė, bet ne priežastis. Pasiūlytas sprendimas atrodo utopiškas tik žiūrint pro dabartinės santvarkos akinius, primena Maceina. Jeigu šiandien socialinė santvarka yra nepakenčiama ir jeigu tai įvyko krikščioniškoje eroje, tai neišvengiama yra tokia dilema: arba katalikybės principai yra neveiksmingi, arba katalikai yra „nusikalnę savo praktikoje“. Pirmoji tezė, Maceinos nuomone, yra klaidinga. Jei katalikai pajėgė pakeisti pagoniško pasaulio struktūrą, tai gali pakeisti ir dabartinę. Vadinas, katalikų apsileidimas sukėlė dabartinę socialinę krizę. Norint ją įveikti, reikia grįžti prie ankstyvosios krikščionybės principų, prie pirmųjų krikščionių dvasingumo.

Vadinas, tikrasis socialinio klausimo sprendimas yra susijęs su žmogaus sudvasinimu. „Žmogaus sudvasinimas yra pagrindinis uždavinys mūsų dienų socialinei problemai išspręsti. Šitas žmogaus sudvasinimas turi eiti dvejopu keliu. Visų pirma turi būti sudvasintas nusistatymas žmogaus atžvilgiu. Reikia, kad žmogus žmoguje vėl pajustų brolių, kad neturtas ar nežinojimas nebūtų žmogiškosios vertės matas, kad toji krikščioniškojo bendravimo idėja, kuri apsupa visą žmoniją ir net visą pasaulį, vėl būtų pastatyta žmogaus moralinio nusiteikimo centru. /.../ Antras kelias į žmogaus sudvasinimą eina per pakeitimą pažiūrų į turtą. /.../ Reikia mums atgaivinti pirmųjų krikščionių dvasią, kada į turtinguosius būdavo žiūrima kaip į priemonę padėti neturtingiesiems, o vargšai būdavo laikomi Apvaizdos siūstais duoti turtingiesiems progos įsigy-

ti antgamtinių nuopelnų. Turto pažiūrų revizija yra būtina“ (Maceina 1992: 14–15). Ta revizija susijusi su artimo meilės principu.

Svarstydamas popiežiaus Leono XIII pastebėjimą, kad patenkinus savo būtinus ir deramas reikmes, yra pareiga likusiais turtais teikti pagalbą stokojantiems, ir ta „pareiga neina iš teisingumo, nebent artimas būtų pasukčiausiame varge, bet iš artimo meilės, ir neturima teisės reikalauti jos įstatymo ar teismo keliu“ (Leonas XIII 1949: 177). Maceina, kalbėdamas apie krikščionių socialinį veikimą, atkreipia dėmesį ir į artimo meilės (karitatyvinę) problemą. Anot jo, socialinis gyvenimas turi būti tvarkomas ir pagal teisingumo, ir pagal meilės reikalavimą. Atiduoti tai, kas kitam priklauso, nesisavinti to, kas ne tavo, tokios yra dvi pozityvioji ir negatyvioji teisingumo pusės. Tačiau teisingumas yra minimalus socialinio gyvenimo reikalavimas. Vien jo socialiniam gyvenimui nepakanka. Socialinis teisingumas turi būti papildytas socialine meile. Tačiau socialinė meilė yra grynai subjektyvus dalykas, kurio neįmanoma įsakyti. Ji vidinis žmogaus apsisprendimas ir pasiryžimas, susijęs su antgamtine sritimi. Būdama teisingumo atbailga, socialinė meilė, anot Maceinos, yra būtinas aukštesnio socialinio gyvenimo principas. Tik tada, kai bus atnaujintas senovės stabmeldžių posakis: „žiūrėkite, kaip jie myli vienas kitą“, kai katalikai kitam atiduos ne tik tai, kas yra jo, bet ir tai, kas yra mano, tik tada socialinis jų gyvenimas bus pavyzdys naujajai socialinei santvarkai.

Nesunku pastebėti, kad Maceina liberalizmą ir kapitalizmą vertina iš krikščioniškos pasaulėžiūros pozicijų. Tiesa, jo požiūris tarpukario laikotarpiu buvo jaunatviškai radikalus, bet aiškiai krikščioniškas. Štai popiežius Pijus XI kapitalizmą vertina kiek nuosaikiau: „šią sistemą (kapitalistinę – A. P.) Leonas XIII vi-

somis jėgomis bando sutvarkyti pagal teisingumo dėsnius. Iš to aiškėja, kad ji, kaip tokia, nėra smerktina. Ši sistema savo prigimtimi nėra žalinga, bet tada ji tik iškrypsta iš normalių vėžių, kai kapitalas darbininkus, arba proletarinę klasę, tokiu keliu veda ir į tokią būklę pastato, kad darbas ir visa darbo santvarka eina vien darbdavio naudai ir kapitalui didinti, neatsižūrint nei į darbininkų žmogišką vertę, nei į socialinį ekonomijos charakterį, nei į socialinį teisingumą ir bendrą gerovę“ (Pijus XI 1949: 289). Maceina aiškina, gilina, svarsto tiek *Rerum novarum*, tiek *Quadragesimo anno* idėjas, jų nekvestionuodamas.

Todėl keistu nesusipratimu atrodo kai kurių socialiniais klausimais rašančių autorių interpretacija, neva Maceina savo tarpukario socialiniuose raštuose prijaučia fašizmui ar bent autoritarizmui. Matome, kad yra kaip tik atvirkščiai. Maceina kartu su popiežiais to bijosi. Šio nesusipratimo pagrindas yra klaidinga nuostata, dar gaji tarp kai kurių riboto mąstymo liberalizmo sekėjų. Pripažįstama tik viena alternatyva: liberalizmo kritikas – totalitarizmo ar bent autoritarizmo šalininkas. Aišku, tai netiesa. Jei tarkime, krikščionių mąstytojas pripažįsta asmens individualumą ir bendruomeniškumą, vertina šeimą ir kitas prigimtines bendruomenes, pasisakydamas prieš griežtą individualizmą, tai toli gražu nereikia, kad jis bus už stiprią autoritarinę ar totalitarinę valstybę. Priešingai, pripažindamas bendruomenių reikšmę socialinėms problemoms spręsti, jis remis valdžios išskaidymo principą – tai, ką gali išspręsti bendruomenė, nereikia spręsti valstybiniu mastu. Todėl jis gins silpnesnę, bet ne stipresnę valdžią. Artima šiai klaidai yra organinės ir mechaninės (pavyzdžiui, individualistinės) visuomenės sampratų prieštata – neva pirmoji totalitarinė, o antroji – demokratinė. Taip nėra. Jei as-

meniui pripažįstama didžiausia vertė (nelygstama, anot Maceinos), tai turėsime demokratinę ir organinę valstybę kartu. Su autoritarine ar totalitarine visuomenės samprata Maceinos socialinė teorija neturi bendrų bruožų

jau ir dėl to, kad pagrindinį socialinės problemos sprendimą Maceina sieja su dvasine žmogaus orientacija, krikščioniškos pasaulėžiūros atgaivinimu, o ne su valstybinės struktūros ar santvarkos reforma.

LITERATŪRA

Yla, S. 1993. *Jurgis Matulaitis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Friedman, M. 1998. *Kapitalizmas ir laisvė*. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 1992. „Socialinis teisingumas“, in *Raštai T. 2, Socialinė filosofija*, Vilnius: Mintis.

Popiežius Pijus XI, 1949. „Quadragesimo anno“, in: *Popiežių enciklikos ir kalbos: paskutiniųjų popiežių enciklikų ir P. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais*

žmonijos viešojo gyvenimo klausimais, ed. Vysk. V. Brizgys. Tübingen: Lux.

Popiežius Leonas XIII, 1949. „Rerum novarum“, in: *Popiežių enciklikos ir kalbos: paskutiniųjų popiežių enciklikų ir P. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais*, ed. Vysk. V. Brizgys. Tübingen: Lux.

Weber, M. 1997. *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*, Vilnius: Pradai.

CAPITALISM AS A DISEASE IN ANTANAS MACEINA'S SOCIAL JUSTICE

Albinas Plėšnys

Summary

The article discusses the analysis of social outcomes in capitalism and milestones for a more just social order in Antanas Maceina's book "Social Justice". Maceina formulates them referring to pope Leon XIII encyclical "Rerum novarum" and pope Pius XI encyclical "Quadragesimo anno". While approaching capitalism as a social disease, Maceina indicates cause, symptoms and possible ways of treatment. Referring to the (especially popular in the interwar period) epistemology of human sciences, established in the frames of life philosophy, the cause of the disease is considered to be the capitalist spirit that emerged in European culture because of Aristotle's philosophy predominance. According to Maceina,

the disease could be cured by restoring the Christian concepts of property and work in society. The solution of the social problem is related to the restoration of the Christian world outlook, to formulating human spiritual orientation, and not to the reform of a state structure or regime. Herein he refers to the usual epistemology of human sciences that spiritual phenomena predetermine the material ones and not vice versa; in other words, spiritual phenomena are the cause that formulates the economic part of culture.

Keywords: commonwealth, culture, spirit of capitalism, property, private property, property usage, world outlook, social justice.

Įteikta 2008 05 21